

O postupcima prikupljanja, obrade i tumačenja dječjega jezika

(Jelena Kuvač i Marijan Palmović: *Metodologija istraživanja dječjega jezika*, Naklada Slap, Jastrebarско, 2007.)

Knjiga *Metodologija istraživanja dječjega jezika*, kako sami autori kažu, ponajprije je metodološki, ali i teorijski vodič u području razvojne psiholingvistike. Autori Jelena Kuvač i Marijan Palmović jedni su od prvih suradnika *Laboratorija za psiholingvistička istraživanja POLIN*, kojemu je glavni cilj opisati usvajanje hrvatskoga jezika. Knjiga se bavi metodama prikupljanja, obrade i tumačenja podataka o dječjem jeziku. Na njezinu početku donosi se povijesni pregled istraživanja dječjega jezika. Autori navode tri razdoblja istraživanja dječjega jezika. Prvo razdoblje traje od 1877. do 1926. godine, a obilježili su ga dnevnicima koje su najčešće vodili roditelji djece. Drugo razdoblje traje od 1926. do 1959. i naziva se razdoblje velikih uzoraka. U tome se razdoblju odustaje od dnevnika jer ta metoda nije metodološki precizno određena i pristupa se biheviorističkomu istraživanju. Podatci se prikupljaju testovima i ljestvicama. Treće razdoblje, koje još uvijek traje, započelo je 50-ih godina. Obilježeno je longitudi-

nalnim studijama i stvaranjem velikih korpusa. Autori napominju da se za vršetkom jednoga razdoblja nije prestala upotrebljavati metoda prethodnoga razdoblja. I u trećemu razdoblju psiholingvisti još rabe dnevničke studije za opisivanje dječjega jezika. U Hrvatskoj se začetci psiholingvistike mogu naći u radovima Ivana Furlana iz šezdesetih godina, Ante Fulgosića i Ive Škarića iz sedamdesetih, Vladimira Stančića i Dušanke Vuletić iz osamdesetih godina 20. st. U ovome poglavlju autori donose i hrvatske primjere svih triju spomenutih metoda.

Drugo se poglavlje zove *Značenje istraživanja dječjega jezika za lingvistik*. U njemu se predstavljaju suvremene metode i načini ispitivanja jezika. U ispitivanju jezične proizvodnje prednjače longitudinalne studije. To su metode uglavnom za znanstveno-istraživačke potrebe, dok su testovi najzastupljeniji u kliničkome radu. Osim testova upotrebljavaju se i ljestvice. Jedna od najprimjenjenijih ljestvica zove se *MacArthur-Bates Communicative Development Inventories* (CDI), koja se u nas zove *Komunikacijska razvojna ljestvica* (KORALJE). Tehnološki razvoj omogućio je nov način proučavanja jezične obrade. Riječ je o metodama funkcionalnoga oslikavanja mozga, kojima se dobivaju višedimenzionalni podatci – podatci o različitosti trajanja obrade, o različitosti neuralne podloge kod određene vrste jezičnoga podražaja i dr. U

sljedećim redcima predstavljaju se različite formalne i funkcionalne teorije te njihova tumačenja jezičnoga razvoja. Od formalnih teorija predstavljene su generativna teorija, konekcionizam, teorija prirodne morfologije i kognitivna lingvistika. Razvojem generativne gramatike pedesetih godina 20. st. zahtijevalo se „da lingvistička teorija ne bude samo opisno, tj. deskriptivno, nego i objasnidbeno, tj. eksplanatorno adekvatna (Chomsky, 1965.)” (str. 48.). Svojim istraživanjima generativisti žele pokazati podrijetlo pojave koja se istražuje. Konekcionisti predlažu model jezičnoga usvajanja za koji je važan tijek jezičnoga usvajanja, posebno s obzirom na pogreške koje dijete proizvodi. Taj se model sastoji od utjecaja učestalosti pojavljivanja oblika i poopćavanja. Teorija prirodne morfologije koristi se međujezičnim usporedbama da se odvoji sloj koji je specifičan za pojedini jezik i da se na kraju dođe do jezičnih univerzalija jezičnoga usvajanja. U kognitivnoj lingvistici polazi se od učestalosti oblika. Model jezičnoga usvajanja u kognitivnoj lingvistici naziva se i *model utemeljen na uporabi* (eng. *usage-based model*) jer se temelji na jezičnoj uporabi, a ne na jezičnome znanju. U teorijama dosad opisanima jezičnom se usvajanju pristupalo „kao problemu vezanom učenje određene strukture”. (str. 59.) Za razliku od ovih formalnih teorija funkcionalne teorije bitnim čimbenikom smatraju društveni kontekst

i funkciju jezika u tom kontekstu. U skladu s tom činjenicom teorija društvene interakcije naglašava komunikacijsku funkciju jezika i važnost komunikacije u jezičnome usvajanju.

U poglavlju *Jezični korpusi* prikazuju se jezični korpusi koji postoje u svijetu i u Hrvatskoj. Prvi korpusi nastali su nakon ručnoga zapisivanja potkraj 19. st. na temelju novina, knjiga, časopisa i drugih pisanih izvora. U nastavku se nabrajaju korpusi i potkorpusi triju velikih baza podataka: TalkBank Database, Linguistic Data Consortium i European Language Resources Associates. Prvi korpus u Hrvatskoj napravio je Furlan 1961. godine, a prvi hrvatski računalni korpus Željko Bujas 1967. godine. Nakon toga hrvatski su se korpusi razvijali u dva smjera. Jedan je kontrastivno-leksikografski, koji je razvijao Rudolf Filipović. Drugi je smjer činio korpus temeljen na hrvatskoj književnosti. Taj je korpus razvijao Milan Moguš, a nastavio Marko Tadić. Glavno je središte korpusne lingvistike u Hrvatskoj Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, ali je i Laboratorij za psiholingvistička istraživanja stvorio svoj prvi Hrvatski korpus dječjega jezika koji je dostupan na internet-skim stranicama svjetske banke podataka CHILDES.

Sljedeće je poglavlje naslovljeno *Metodologija istraživanja* i u njemu su prikazani svi koraci u postupku prikupljanja i obrade podataka i po-

teškoće na koje istraživač može naići prilikom toga. Osamdesetih godina pokrenuo se već spomenuti sustav za razmjenu podataka dječjega jezika CHILDES (Child Language Data Exchange System). Sustav CHILDES čine dvije glavne cjeline: programi za prijepis i obradu (CHAT i CLAN) te baza podataka s jezičnim korpusima. Autori dalje navode koja sve tehnička, etička i pravna pitanja povlači sa sobom prikupljanje podataka. Sljedeće je potpoglavlje posvećeno kodiranju, koje je „postupak prepoznavanja, obilježavanja i analiziranja određenih obilježja i pojava transkribiranoga govora”. (str. 101.) Prikazana je primjena nekih kodova koji su bili rabljeni pri kodiranju Hrvatskoga korpusa dječjega jezika. U sljedećem se potpoglavlju navode ostali programi za analizu dječjega jezika. Uz već spomenute CHAT i CLAN, tu su CLEAR, PAL, SALT, HIAT, BTS.

U sljedećemu poglavlju pod naslovom *Mjere* autori upozoravaju na mjere morfološkoga i sintaktičkoga razvoja. Budući da djeca ne usvajaju jezik istom brzinom, nego se razlikuju po brzini kojom napreduju i po stilu usvajanja jezika, trebalo je naći mjeru kojom bi se djeca različite dobi mogla uspoređivati prema stupnju svoga jezičnog razvoja. Najpoznatija je takva mjera prosječna duljina iskaza PDI (MLU – *Mean Length of Utterance*). Danas je to najraširenija mjera sintaktičkoga razvoja. Ispituje se PDI u ri-

ječima i PDI u morfemima, tj. PDIr i PDI_m. Osim te se mjere predstavljaju i sljedeće: odnos različnica i pojavnica, odnos obličnica i pojavnica, IPSyn (Index of Productive Syntax), DSS (Developmental Sentences Score). Na kraju poglavlja raspravlja se o tome koje su od spomenutih mjera primjenjive na hrvatski jezik. Autori tvrde da su u načelu sve mjere primjenjive na bilo koji jezik. Međutim upozoravaju na to da se rezultati dvaju jezika ne mogu tumačiti na isti način. Većina je mjera konstruirana za engleski jezik te se one trebaju prilagoditi hrvatskomu jeziku.

Zadnje je poglavlje naslovljeno *Primjeri i interpretacija podataka* i autori u njemu na tri primjera pokazuju „kako treba tumačiti podatke u okviru teorije, kako uspoređivati jezične podatke među ispitanicima te kako stvarati međujezične analize”. (str. 149.) U okviru teorije prirodne morfologije prikazana je pojava umanjenica u dječjemu govoru u hrvatskome jeziku. Dalje se analizira uporaba pridjeva u različitim oblicima jezičnoga izražavanja te se ispituje posvojnost u predškolskome razdoblju. Svi su podatci dobiveni iz Hrvatskoga korpusa dječjega jezika.

Činjenica da se u Hrvatskoj od 60-ih godina 20. st. provode psiholingvistička istraživanja (premda sustavna istraživanja tek od 90-ih) i da priručnika koji bi to opisao nije bilo, uvelike može pomoći razumijevanju važnosti

ove knjige. Ona se bavi područjem u koje su „upleteni” lingvisti, psiholozi, logopedi, informatičari itd., odnosno svi oni koji se na neki način bave dječjim jezikom. Praćenje problematike u ovoj je knjizi olakšano time što svako poglavlje završava jednostavnim shematskim sažetkom. Budući da je još dosta nerasvijetljenih pitanja koja se tiču jezičnoga razvoja, nadamo se da će se psiholingvistička istraživanja nastaviti i dalje donositi plodove svojega rada u obliku priručnika poput ovoga.

Ivana Oraić